

А.І. Лисенко

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВИЩА ЖІНОК В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

З'ясовано основні категорії джерел, які використовуються для дослідження становища жінок в українському суспільстві доби незалежності. Акцентовано увагу на характеристики таких джерел, як документи офіційного походження, документи громадських організацій та політичних партій, статистичні матеріали, матеріали соціологічних досліджень, матеріали періодичної преси, інформаційно-довідкові видання, державні програми щодо становища жінок в Україні, матеріали сайтів мережі Інтернет.

Ключові слова: джерельна база, становище жінок, офіційні документи, статистичні дані, періодична преса, Інтернет-сайти.

Сучасний етап розвитку наукової думки зумовлює необхідність ґрунтовних досліджень різноманітних напрямів вітчизняної історії, зокрема питань, пов'язаних зі з'ясуванням ролі жінки як носія морального потенціалу українського суспільства. Для вивчення цього питання важливим є аналіз джерел, які допоможуть надати змістовну оцінку, впливають на об'єктивність висвітлення проблеми і створюють значне інформаційне поле для досліджень із цієї тематики.

Для з'ясування питань, пов'язаних із місцем жіноцтва в суспільному житті, для аналізу різносторонніх аспектів становища жінок доцільним є використання таких категорій джерел, як: 1) офіційні документи, зокрема документи державної влади й управління періоду української незалежності та офіційні документи, схвалені світовою спільнотою, 2) документи громадських організацій та політичних партій, 3) статистичні матеріали, 4) матеріали соціологічних досліджень, 5) матеріали періодичної преси, 6) інформаційно-довідкові видання і державні програми щодо становища жінок в Україні, 7) матеріали сайтів мережі Інтернет.

З-поміж офіційних документів, схвалених світовою спільнотою, які визначили місце жінки в системі правових, політичних, соціальних, культурних відносин, можна виокремити такі: Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про економічні соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Декларація соціального розвитку (1986), Конвенція про права дитини (1989), Європейська конвенція про права людини (1950), Європейська суспільна хартія (1961), План дій Першої всесвітньої конференції зі становища жінок (Мехіко, 1970), Конвенція ООН Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), матеріали 2-ї, 3-Всесвітніх конференції зі становища жінок (Копенгаген – 1980, Найробі – 1985), «Пекінські стратегії» (матеріали 4-ї Всесвітньої кон-

ференції зі становища жінок (1995), діяльність якої визначав принцип «Жіночі права як права людини»), «Декларація Тисячоліття» (2000), документи Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН «Жінки у 2000 році: рівність між чоловіками та жінками, розвиток та мир у XXI столітті» та ін. [1].

До підгрупи документів державної влади й управління, які визначають становище жінки за доби незалежності, ми віднесли законодавчі акти, прийняті в незалежній Україні, зміст яких дозволяє скласти уявлення про офіційну позицію держави щодо проблем жінок та шляхів їх розв'язання. Зокрема, це такі документи, як Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, Конституція України. Особливе місце в законодавчій базі України посідає Декларація про загальні засади державної політики України щодо сім'ї та жінок, за якою держава взяла на себе зобов'язання забезпечувати рівні права і можливості чоловіків та жінок відповідно до основних прав і свобод людини. Заслужує на увагу ряд нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти діяльності владних структур щодо вирішення проблем жінок, зокрема, Закони України: «Про зайнятість населення», «Про освіту», «Про соціальне забезпечення», «Про пенсійне забезпечення», «Про об'єднання громадян», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про благодійництво і благодійницькі організації», «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 156 про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок» тощо [2].

До цієї групи зараховуємо також підзаконні нормативні акти, такі як: укази Президента України та постанови уряду і парламенту, зокрема укази Президента України «Про Комітет у справах жінок, материнства і дитинства», «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні» [3], постанови Верховної Ради «Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації в Україні Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», «Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок», «Про концепцію державної сімейної політики» [2], постанови Кабінету Міністрів «Про довгострокову програму поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства», «Про програму вивільнення жінок з виробництв, пов'язаних з важкою працею та шкідливими умовами, а також обмеження використання їх праці у нічний час на 1996–1998 рр.», «Про деякі заходи щодо виконання Національної програми планування сім'ї», «Про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та підвищення їх ролі у суспільстві на 1997–2000 роки», «Про заходи щодо посилення охорони материнства і дитинства», «Про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадження гендерної рівності у суспільстві на 2001–2005 рр.» [4].

Друга група джерел включає документи громадських організацій (програмні заяви, матеріали з'їздів, конференцій, рішення керівних органів, поточні архіви тощо), у яких відображено кількісний та соціальний склад указаних організацій, окреслено мету, завдання, права й обов'язки членів, ви-

значено структуру, форми і методи роботи серед різних верств населення; програмні документи партій, що дають змогу прослідкувати ставлення політичних партій до проблем жіноцтва і гендерних проблем українського суспільства.

Важливим джерелом для всебічного вивчення теми дослідження є третя група, яку становлять статистичні матеріали. До неї належать офіційні статистичні матеріали Державного комітету статистики України [5], серед яких варто виділити експрес-випуски Державної служби статистики України, матеріали поточного архіву Державного комітету статистики, статистичні збірники «Жінки і чоловіки в Україні», «Гендерна статистика України», «Діти, жінки та сім'я в Україні» [6], «Україна в цифрах...» [7], «Статистичний щорічник України» [8]. У цих документах відображено широке коло статистичних показників щодо становища дітей, жінок та сім'ї в Україні. Збірники містять основні соціально-економічні показники, інформацію про демографічну ситуацію, зайнятість жінок і молоді, доходи та витрати населення, житлові умови, стан здоров'я і медичне обслуговування, освіту та виховання, культуру та відпочинок, виробництво споживчих товарів, довкілля, соціальний захист, а також антисуспільні прояви серед жінок. Наведено перелік дитячих та жіночих громадських організацій, зареєстрованих в Україні. Групу статистичних матеріалів доповнюють і результати проведення моніторингових громадської думки населення України. У гендерному аспекті в них представлено дані про чисельність населення, питому вагу окремих вікових груп у загальній чисельності населення, середню очікувану тривалість життя, середній вік, чисельність хворих, рівень освіти, підготовку спеціалістів за галузевими групами, розподіл населення за економічною активністю, рівень безробіття, зайнятість населення за галузями економіки, середньомісячну заробітну плату працівників, злочинність. До збірників включено гендерну статистику в цілому по кожній області та окремі показники в регіональному розрізі. Збірники такого типу узагальнюють усі дані, отримані від підприємств і організацій, міністерств та відомств України, матеріали вибіркового обстежень, переписи і дані Євростату. Узагалі, статистичні збірники містять основні соціально-економічні показники, дані демографічної статистики, показники зайнятості та доходів, дані щодо житлових умов, стану здоров'я і медичного обслуговування, дані про освіту та виховання, культуру і дозвілля жінок; вони ґрунтуються на використанні матеріалів державної статистики, результатів вибіркового обстежень, проведених органами державної статистики, та даних відомчої статистики.

Четверту групу джерел становлять матеріали соціологічних досліджень. Чільне місце в цьому напрямку відводиться діяльності Українського інституту соціологічних досліджень, основними напрямками роботи якого є проведення досліджень із проблем сім'ї, жінок, молоді та дітей, актуальних питань молодіжної політики, жіночого, молодіжного та дитячого руху, вивчення процесу соціалізації молоді в період зміни суспільно-економічних відносин, дослідження запитів, інтересів населення України, розроблення економічних, соціальних, організаційно-правових механізмів формування і про-

вадження державної політики в Україні стосовно сім'ї, жінок, молоді та дітей, розроблення теорії та практичних засад реалізації соціальної політики і соціальної роботи [9]. Доцільним є використання результатів досліджень, проведених на базі Інституту соціології Національної академії наук України, Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України, Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України.

Значний інтерес становить п'ята група джерел – матеріали періодичної преси. Серед видань періоду незалежності можна відзначити часописи «Політика і час», «Віче», «Вісник української академії державного управління», «Вісник НАН України», «Філософська і соціологічна думка», «Соціальний захист», «Право України», «Профспілки України». Важливою складовою джерельної бази є також загальноукраїнські суспільно-політичні газети і тижневики, серед яких «Урядовий кур'єр», «Українське слово», «Правда України», «Голос України», «Освіта», «Літературна Україна», «Український вечір», «Практична психологія і соціальна робота», нормативні збірники – «Зібрання постанов Уряду України», «Відомості Верховної Ради України», збірник аналітичних документів та законопроектів «Актуальні питання гендерної рівності в Україні», підготовлений у рамках проекту «Сприяння законодавчому забезпеченню гендерної рівності в Україні».

Окремо слід відзначити періодичні видання, які видаються безпосередньо для жінок. Серед них варто виділити видання соціального спрямування, які характеризуються великою кількістю та динамічністю соціальної інформації, де присутня політична позиція, але, як правило, в підтексті («Українка», «Берегиня»), проблемно-інформаційні видання, які дають читачеві ділову та іншу важливу інформацію («Леди и бизнес», «Бізнес Woman»), видання гуманітарно-пізнавального спрямування, розраховані на інтелектуальну жінку («Натали», «Женский журнал»), видання, що висвітлюють проблеми сім'ї («Семья – Семь Я»), видання релігійного характеру («Діти Марії», «Живой потік»), видання з медичних проблем, що стосуються зазвичай здоров'я жінок («Грация», «Женское здоровье», «Здоров'я жінки»), видання, присвячені рукоділлю, в'язанню, шиттю, веденню домашнього господарства («Приятного аппетита», «Burda»), журнали мод («Зеркало моды») [10, с. 23]. Значний масив матеріалу містять періодичні видання таких жіночих організацій, як Всеукраїнське товариство ім. О. Теліги, Спілка жінок України, Всеукраїнська асоціація жінок-підприємниць, Всеукраїнська ліга українських жінок, «Ла Страда-Україна», Жіноча громада, «Дія», Київський інформаційно-консультаційний жіночий центр та ін.

Шоста група представлена інформаційно-довідковими виданнями і державними програмами щодо становища жінок в Україні. Це, зокрема, періодичні доповіді. Так, у «Доповіді про виконання в Україні Конвенції ООН» міститься інформація про загальний стан рівноправ'я чоловіків і жінок в Україні та дані про національний механізм забезпечення його забезпечення, крім того, надаються матеріали про реалізацію в Україні положень Конвенції (постатейно). Під час написання таких доповідей використовуються статис-

тичні показники і дані соціологічних досліджень, чинні нормативні акти стосовно реалізації прав жінок в українському суспільстві [11]. До цієї групи джерел відносимо «Довгострокову програму поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства», «Програму вивільнення жінок із виробництв, пов'язаних з важкою працею та шкідливими умовами», «Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми», Програму «Про поліпшення становища жінок і підвищення їх ролі у суспільстві», Національні програми «Планування сім'ї», «Діти України», «Жінка в державотворенні України».

Сьома група джерел – матеріали сайтів Інтернет – досить новий тип джерела, який є ознакою 90-х рр. ХХ – почату ХХІ ст. Серед позитивних моментів використання цього джерела є його оперативність. Сайти світової інформаційної мережі містять декілька типів інформації: офіційні та неофіційні сторінки. Офіційні сайти є довготривалими: вони зберігаються навіть у разі припинення існування структури, діяльність якої відображають. Більш критичним може бути ставлення до неофіційних сайтів, оскільки інформація на них існує незначний період і є деякою мірою суб'єктивною. Незважаючи на певні недоліки, матеріали сайтів є важливим джерелом, що дає доступ до інформації, яку не можна іноді отримати іншим шляхом.

Таким чином, проаналізований комплекс джерел, його наукова інтерпретація та критичний аналіз дають змогу більш об'єктивно і повно розкрити основні тенденції щодо становища жінок в Україні доби незалежності.

Список використаних джерел

1. Права людини : Міжнародні договори Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи / Упоряд. В. Павлик, В. Тесленко. – К. : Факт, 2001. – 152 с.; Жіночі права. Крок за кроком : Практичний посібник з використання міжнародного закону про права людини і механізмів захисту прав жінок у контексті прав людини / Пер. з англ. М. Корчинська, Л. Малець. – К. : Основи, 1999. – 249 с.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Адміністрації Президента України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Діти, жінки та сім'я в Україні (Children, females and family in Ukraine) : Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2004. – 398 с.; Діти, жінки та сім'я в Україні (Children, females and family in Ukraine) : Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2006. – 397 с.; Діти, жінки та сім'я в Україні (Children, females and family in Ukraine) : Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2008. – 383 с.
7. Україна у цифрах у 1997 році : короткий статистичний довідник / Державний комітет статистики. – К. : Наукова думка, 1998. – 188 с.; Україна у цифрах у 2008 році [Текст] : демографічний щорічник / Державний комітет статистики України / За редакцією О. Г. Осауленка. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 260 с.; Україна у цифрах у 2011 році

- [Текст]: Демографічний щорічник / Державний комітет статистики України / За ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 251 с.
8. Статистичний щорічник України за 1997 рік / Державний комітет статистики України / Під ред. О. Г. Осауленка. – К. : Українська енциклопедія, 1999. – 624 с.; Статистичний щорічник України за 2004 рік / Державний комітет статистики України. – К. : Консультант, 2005. – 590 с.; Статистичний щорічник України за 2009 рік [Текст] : демографічний щорічник / Державний комітет статистики України / За ред. О. Г. Осауленка. – К., 2010. – 567 с.
 9. Офіційний сайт Національного інституту соціологічних досліджень // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
 10. Олійник Н. Жіноча преса в Україні: минуле та сучасність / Н. Олійник // Ї. – 2003. – Ч. 27. – С. 15–26.
 11. Здоров'я дітей та жінок в Україні : Доповідь-звіт за результатами роботи в 1996–1997 рр. над проектом «Українська ініціатива з охорони здоров'я» / авт. кол-в : Р. Богатирьова та ін. – К., 1997. – 152 с.; Проблема розвитку демократії та забезпечення рівних прав для чоловіків і жінок в Україні трансформаційного періоду : Наук. доповідь / Ред. кол. : В. І. Довженко, І. С. Голубєва та ін. – К. : Столиця, 1998. – 175 с.

References

1. Prava lyudyny: mizhnarodni dohovory Orhanizatsiyi Ob»yednanykh Natsiy ta Rady Yevropy / Uporyad. V. Pavlyk, V. Teslenko. – K.: Fakt, 2001. – 152 s.; Zhinochi prava. Krok za krokom: Praktychnyy posibnyk z vykorystannya mizhnarodnoho zakonu pro prava lyudyny i mekhanizmiv zakhystu prav zhinok u konteksti prav lyudyny / Per. z anhl. M.Korchyns'ka, L.Malets'. – K.: Osnovy, 1999. – 249 s.
2. Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Ofitsiyyny sayt Administratsiyi Prezydenta Ukrayiny // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.president.gov.ua>
4. Ofitsiyyny sayt Kabinetu Ministriv Ukrayiny // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kmu.gov.ua>
5. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoho komitetu statystyky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Dity, zhinky ta sim»ya v Ukrayini = Children, females and family in Ukraine : stat. zb. / Derzhkomstat Ukrayiny. – K., 2004. – 398 s.; Dity, zhinky ta sim»ya v Ukrayini = Children, females and family in Ukraine: stat. zb. / Derzhkomstat Ukrayiny. – K., 2006. – 397 s.; Dity, zhinky ta sim»ya v Ukrayini = Children, females and family in Ukraine: stat. zb. / Derzhkomstat Ukrayiny. – K., 2008. – 383 s.
7. Ukrayina u tsyfrakh u 1997 rotsi : korotkyy statystychnyy dovidnyk / Derzhavnyy komitet statystyky. – K. : Naukova dumka, 1998. – 188 s.; Ukrayina u tsyfrakh u 2008 rotsi [Tekst]: demohrafichnyy shchorichnyk / Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny / Za redaktsiyeyu O.H. Osaulenka. – K:DP «Informatsiyno-analitychne ahent-stvo», 2009. – 260 s.; Ukrayina u tsyfrakh u 2011 rotsi [Tekst]: demohrafichnyy shchorichnyk / Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny / Za red. O.H. Osaulenka. – K, 2012. – 251 s.
8. Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 1997 rik / Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny / Pid red. O.H. Osaulenka. – K. : Ukrayins'ka entsyklopediya, 1999. – 624 s.; Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2004 rik / Derzhavnyy komitet statystyky

Ukrayiny. – К. : Konsul'tant, 2005. – 590 s.; Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2009 rik [Tekst]: demohrafichnyy shchorichnyk / Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny / Za red. Osaulenka O.H. – К., 2010. – 567 s.

9. Ofitsiynyy sayt Natsional'noho instytutu sotsiolohichnykh doslidzhen' // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua>
10. Oliynyk N. Zhinocha presa v Ukrayini: mynule ta suchasnist' /N.Oliynyk // Yi. – 2003. – Ch. 27. – S. 15-26.
11. Zdorov»ya ditey ta zhinok v Ukrayini: Dopovid'-zvit za rezul'tatamy roboty v 1996-1997 rr. nad proektom «Ukrayins'ka initsiatyva z okhorony zdorov»ya» / avt. kol-v: R.Bohatyr'ova ta in. – К., 1997. – 152 s.; Problema rozvytku demokratiyi ta zabezpechennya rivnykh prav dlya cholovikiv i zhinok v Ukrayini transformatsiynoho periodu: Nauk. dopovid' / Red. kol.: Dovzhenko V.I., Holubyeva I.S. ta in. – К.: Stoltytsya, 1998. – 175 s.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2013 р.

А.И. Лысенко

**Исследование положения женщин
в украинском обществе эпохи независимости:
источниковедческий анализ проблемы**

Выявлены основные категории источников, которые используются для исследования положения женщин в украинском обществе эпохи независимости. Акцентируется внимание на характеристике таких источников, как документы официального происхождения, документы общественных организаций и политических партий, статистические материалы, материалы социологических исследований, материалы периодической печати, информационно-справочные издания, государственные программы по положению женщин в Украине, материалы сайтов сети Интернет.

Ключевые слова: база источников, положение женщин, официальные документы, статистические данные, периодическая печать, интернет-сайты.

A. Lisenko

**The study of women
in Ukrainian society era of independence
of source analysis of the problem**

It was found the main source categories that are used to study the status of women in society Ukrainian independence day. Attention is given to characteristic of sources such as official documents of origin documents of NGOs and political parties, statistics, materials sociological research materials periodicals, information and computer science, public program on Women in Ukraine, materials sites on the Internet.

Key words: spring base, the status of women, white papers, statistics, periodicals, Internet sites.